

együttműködés tekintetében, megelőzve ezzel például a rendőrség teljesítményével kapcsolatos vélekedéseket, míg a jogkövető magatartásnál a legitimitás bizonyult a legerősebb pozitív bejóslnak (az életkor erős negatív hatása mellett).

Az empirikus eredmények arra utalnak, hogy az intézményi bizalom alapvetően az intézmények által fogantatosított eljárások (procedúrák) jogosságának elfogadása nyomán tűnnek legitimnek. Ramirez (2008) az amerikai Legfelsőbb Bírósággal kapcsolatos procedurális igazságérzet három kritériumát azonosította. Az első a képviselő feltétele, mely szerint akkor tartják az emberek egy döntést igazságosnak, ha úgy vélik, hogy az széles körű véleményt tükröz, nem pedig egy exkluzív kisebbség érvrendszerét. A következő az objektivitás kritériuma, melynél azt várják el, hogy a döntés pártpolitikától függetlenül szülessen meg. Ezt a tanácskozó (*deliberative*) igazságosság elvének is nevezik, melynél nem a pártosság, hanem az aktív érvelés és eszmecsere képezi a döntés alapját. Végül fontos szerepet játszik benne a szavahihetőség, vagyis, hogy a bírák szándékait mennyire tartják tisztának a döntés tekintetében.

Tarrant és társainak (2012) vizsgálata extrém példával szolgál arra, hogy a közösségi normák elfogadására még a legkritikusabb körülmények között is sor kerül. Kísérletükben amerikai és brit személyek vettek részt, akiknek egy cikket mutattak be, melyben terroristák kínzásáról olvashattak. Manipulálták, hogy a kínzást brit vagy amerikai személyek végezték-e el. Amennyiben a saját csoporttagjuk élt a kínzás gyakorlatával (briteknél egy brit, amerikaiaknál egy amerikai), sokkal inkább érezték jogosnak a tettet, mintha a másik csoport tagja tette volna ugyanezt. A kínzó nemzetisége befolyásolta az áldozat megítélését is: mikor saját nemzetiségébe tartozó vetette kínzás alá a terroristát, akkor csökkent empátiát és megnövekedett hibáztatást (a terrorista tehet arról, hogy kínozzák) tapasztaltak, a kínzott személyt továbbá jellemzőbben tartották a saját csoportja prototipikus tagjának. Bár a legitimitással kapcsolatos fenti eredmények a magyar viszonyokra is áttölthetőnek tűnnek, fontos felhívni a figyelmet, hogy jelentős eltéréseket tapasztalhatunk az amerikai/nyugat-európai válaszadók és kelet-európai, így magyar társadalomképe között. Jost és Banaji (1994/1999) rendszerigazolással kapcsolatos elmélete szerint az emberek hajlamosak legitimalizálni az aktuális társadalmi berendezkedést, az egyéni vagy csoportérdek ellenére is. Ahhoz, hogy a rendszerigazolás folyamatát megértsük érdemes egy pillantást vetni Spears és Manstead (1989) kutatására. A két kutató a Manchester University és Oxford University diákjait vizsgálta. Míg az előbbi egy átlagos, az utóbbi világszerte ismert elitegyetemnek számít. A vizsgálat során arról kérdezték a diákokat, hogy vajon mit gondolnak a másik egyetemre járó társaikról. A Manchester University diákjai felnéztek az Oxfordra járó diákokra, akiket szorgalmasabbnak és intellektuálisabbnak tartották, míg magukat egyéb dimenziókon értékelték pozitívabban, így sajátjuknak tartva a zene- és divatirányzatok behatóbb ismeretét. Jost (1995/2003) ezt a jelenséget a hamis tudattal magyarázza, mely gyűjtőfogalom arra utal, hogy a társadalomban jelen levő alávetett csoportok furcsa alázattal viseltetnek a fölöttük állókkal szemben, elfogadják helyzetüket, miután a társadalmi rendet igazságosnak tartják, úgy gondolva, hogy azt kapják, amit megérdemelnek. Visszatérve a már említett példához: a Manchester University diákjai tehát azzal képesek legitimalizálni a saját helyzetüket, hogy elismerik az oxfordiak előnyeit velük szemben, közben fenntartván az önértékelésüket azzal, hogy ők más területeken bizonyulnak jobbnak náluk. A rendszerigazolás az összes alacsonyabb státuszú és magas státuszú csoport viszonylatában értelmezhető: a nők rendszerigazolás segítségével legitimalizálják azt, hogy a férfiak jobban keresnek náluk és magasabb pozíciókig tudnak eljutni, a hajléktalanok magukat okolják helyzetükért nem a társadalmi védőháló hiányát stb.

Szemben azonban az itt idézett nyugati tapasztalatokkal Magyarországon nincs jele a rendszerigazolásnak. Berkics (2008) országos reprezentatív mintás adatokat vizsgálva egyenesen a hamis tudat hiányára talál bizonyítékot, kiemelve, hogy nálunk a rendszerigazolás helyett inkább a rendszerkritika a jellemző. Hunyady (2005) kutatásai azt mutatják, hogy Magyarországon a rendszerváltást követően eltérő társadalmi valóságot éltek át az emberek, akik a kialakuló új társadalmi rendszert nem tartották igazságosnak és legitimnek, éppen ellenkezőleg, a kontraszelekció élményvilága alakult ki. A Tóth (2009) vezetésével a World Values Survey adatain készült, huszonkét országot reprezentatív mintás adatait összehasonlító vizsgálatában például a magyarok értettek egyet a legnagyobb arányban azzal a kijelentéssel, hogy „csak mások kárán lehet meggazdagodni”. A közbizalom és társadalmi tőke is alacsony Magyarországon, a lakosok kétharmada véli úgy, hogy bár ő tisztességes, de a többi ember nem, száz emberből pedig csak ötvenet tartanak megbízhatónak. A vizsgált országok közül az intézményi bizalom tekintetében is hátulról a harmadik helyet foglaljuk el.

A legitimitást és a háttérben rejlő, elsősorban a procedurális igazságosság észlelésével összefüggő vélekedések kulcsfontosságúak a demokratikus jogrendszerhez való egyéni viszonyulás megértésének szempontjából. Fontos észben tartani, hogy a nyugati adatok komoly óvatossággal kezelendők, melynek oka a magyar társadalom markánsan eltérő élményvilága és a legitimitás különböző dimenzióin mutatott kritikusan alacsony értékek.

V. Összefoglalás

Az alábbi tanulmány célja a jog és pszichológia irodalmába való betekintés, bevezetés nyújtása. A XX. század elején megalakult, hetvenes években „újjászületett” tudományterület fiatalságát mutatják a definíciós és elnevezési problémái. Jellegéből adódóan folyamatosan rászorul az inter- és multidiszciplináris polemizálásra, melyet az átfedő határterületek sokasága is jelez. A tanulmányban található seregnyi empirikus eredmény mind a bemutatott pszichológus szerepek hasznosságát, sőt, szükségszerűségét mutatják, melyet egy hatékonyan működő demokratikus társadalom sem nélkülözhet sokáig. A társadalomkritikai és legitimitás megközelítésmód a jog és pszichológiában napjainkban folytatott aktív szakmai diskurzus két meghatározó területét jelentik, melyek a jövőbeli átfogó magyarázó modellek kialakításának igénye felé mutatnak.

Zárszóként még ki kell emelni a jog és pszichológia területén az elmúlt évtizedében bekövetkező változásait. Finkel és társai (2001) programadó írásukban a korábbi elsősorban individuális és interperszonális megközelítésmódtól való elszakadást és a társadalmi folyamatok mélyebb, attitűd-szintű vizsgálatát sürgették. Az alábbi bevezetőben igyekeztem ennek a változásnak a szellemében a társadalmi relevanciával (is) bíró eredményeit kidomborítani a jog és pszichológiának, mely egyben az egész kötet alapgondolatát adja. A jog és pszichológia utóbbi évtizedben bekövetkezett társadalompszichológiai irányú fordulata szerencsés találkozást jelent a hazai hagyományokkal és fejleményekkel, melyek az alábbi kötetet nemzetközi viszonylatban is frissé, aktuálissá teszik.

Felhasznált irodalom:

- Barnes, R. (2012). Poll: More Americans expect Supreme Court's health-care decision to be political. *The Washington Post*, http://www.washingtonpost.com/politics/poll-half-of-americans-expect-supreme-courts-health-care-decision-to-be-political/2012/04/10/gIQA0oqW9S_story.html, utolsó letöltés ideje: 2012. július 17.
- Beech, A.R. (2010). Sexual offenders. In: Brown, J. M., Campbell, E.A. (eds.), *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, Cambridge University Press, 102-110.
- Berkics M. (2008). *A társadalmi viszonyok és a társadalomban zajló versengés igazságosságának észlelése*. PhD Disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Blackburn, R. (1996). What is forensic psychology?. *Legal and Criminological Psychology*, 1, 3-16.
- Borum, R., Fulero, S.M. (1999). Empirical Research on the Insanity Defense Attempted Reforms: Evidence Toward Informed Policy. *Law and Human Behavior*, 23(1), 117-135.
- Braun, K.A., Ellis, R., Loftus, E.F. (2002). Make My Memory: How Advertising Can Change Our Memories of the Past. *Psychology and Marketing*, 19(1), 1-23.
- Brigham, J.C. (1999). What is Forensic Psychology, Anyway?. *Law and Human Behavior*, 23(3), 273-298.
- Brown, J. M., Campbell, E.A. (2010). Forensic psychology: a case of multiple identities. In: Brown, J. M., Campbell, E.A. (eds.), *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, Cambridge University Press, 1-14.
- Castro, P. (2012). Legal Innovation for Social Change: Exploring Change and Resistance to Different Types of Sustainability Laws. *Political Psychology*, 33(1), 105-121.
- Correll, J., Wittenbrink, B., Park, B., Juff, C.M., Sadler, M.S., Keese, T. (2007). Across the Thin Blue Line: Police Officers and Racial Bias in the Decision to Shoot. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(6), 1006-1023.
- Finkel, N. J., Fulero, S. M., Haugaard, J. J., Levine, M., Small, M. A. (2001). Everyday Life and Legal Values: A Concept Paper. *Law and Human Behavior*, 25, 109-123.
- Fiske, S.T. (1992/2006). Mások irányítása – A hatalom hatása a sztereotipizálásra. In: Hunyady Gy. (ed), *A társak és a társadalom megismerése*, Osiris, 292-312.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish – The Birth of The Prison*. A Division of Random House, New York.
- Furgeson, J.R., Babcock, L., Shane, P.M. (2007). Do a Law's Policy Implications Affect Beliefs About Its Constitutionality? An Experimental Test. *Law and Human Behavior*, 32, 219-227.
- Gatowski, S.I., Dobbin, S.A., Richardson, J.T., Ginsburg, G.P., Merlino, M.L., Dahir, V. (2001). Asking the Gatekeepers: A National Survey of Judges on Judging Expert Evidence in a Post-Daubert World. *Law and Human Behavior*, 25(5), 433-458.
- Greene, E., Loftus, E.F. (1984). Solving the Eyewitness Problem. *Behavioral Sciences and the Law*, 2(4), 395-406.
- Grubin, D. (2010). Polygraphy. In: Brown, J. M., Campbell, E.A. (eds.), *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, Cambridge University Press, 276-282.
- Haney, C. (1980). Psychology and legal change: on the limits of factual jurisprudence. *Law and Human Behavior*, 4, 147-199.
- Haney, C. (1993). Psychology and legal change: the impact of a decade. *Law and Human Behavior*, 17, 371-398.
- Harkins, L., Thomas-Peter, B. (2010). Treatment of sexual offenders. *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, Cambridge University Press, 434-440.

- Hills, A.M. (2001). Empathy and Offender Behavior: The Motivational Context. In: Traverso, R., Bagnoli, L. (eds), *Psychology and Law in a Changing World: New Trends in Theory, Research and Practice*, Routledge, 51-63.
- Holmes, O.W. (1897). The Path of the Law. *Harvard Law Review*, http://constitution.org/lrev/owh/path_law.htm.
- Hunyady Gy. (2005). *A kontraszelekció pszichológiája*. Budapest, MTA.
- Hunyady Gy. (2006). *A szociálpszichológia történeti olvasatai*. Eötvös Kiadó, Budapest.
- Innes, B. (2007). *Bűnös elmék – Pszichológiai profilalkotás a bűntények felderítésében*. Műszaki Könyvkiadó.
- Jost, J.T. (1995). Negatív illúziók: a hamis tudattal kapcsolatos fogalmak tisztázása és a pszichológiai bizonyítékok. In: Jost, J. T. (2003): *Önalávetés a társadalomban: a rendszerigazolás pszichológiája*. Osiris, Budapest. 275-305.
- Jost, J.T. (1995/2003). Negatív illúziók: a hamis tudattal kapcsolatos fogalmak tisztázása és a pszichológiai bizonyítékok. In: Jost, J.T. (ed.), *Önalávetés a társadalomban: a rendszerigazolás pszichológiája*, Osiris, Budapest. 275-305.
- Jost, J.T., Banaji, M.N (1994/1999). A sztereotipizálás szerepe a rendszer igazolásában, a hamis tudat képződése. In: Hunyady Gy., Hamilton, D.L., Nguyen Luu L.A. (eds.) *A csoportok percepciója*, Osiris, Budapest, 489-517.
- Kállai E. (2011a). A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának jelentése a 2011 márciusában történt gyöngyöspatai események és a hasonló jelenségek veszélyeiről. <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/203198066.pdf>, utolsó letöltés ideje: 2012. július 17.
- Kállai E. (2011b). A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának utóvizsgálati jelentése a közfoglalkoztatásról, a szabálysértési hatóságok eljárási gyakorlatáról és az oktatás helyzetéről Gyöngyöspatán. <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/223419918.pdf>, utolsó letöltés ideje: 2012. július 17.
- Kozáry A. (2009). *Nemzeti összehasonlító szervezettan*. Rendőrtiszti Főiskola.
- Krauss, D.A., Cassar, D., Strother, A. (2009). The Admissibility of Expert Testimony in the United States, the Commonwealth, and Elsewhere. In: Krauss, D.A., Lieberman, J.D. (eds.), *Psychological Expertise in Court*, Ashgate, 1-24.
- Krémer F. (2010). *Rossz döntések kora*. Napvilág Kiadó.
- Levett, L.M., Kovera, M.B. (2008). The Effectiveness of Opposing Expert Witnesses for Educating Jurors about Unreliable Expert Evidence. *Law and Human Behavior*, 32, 363-374.
- Loftus, E.F., Polonsky, S., Fullilove, M.T. (1994). Memories of Childhood Sexual Abuse - Remembering and Repressing. *Psychology of Women Quarterly*, 18, 67-84.
- Lösel, F. (1992). Psychology and law: overtures crescendos and reprises. In: Lösel, F. Bender, D., Bliesener, T. (eds), *Psychology and law*, De Gruyter, 3-21.
- M.S. (2012). I am starting to hate broccoli. *The Economist*, <http://www.economist.com/blogs/democracyinamerica/2012/03/obamacare-and-supreme-court-0>, utolsó letöltés ideje: 2012. július 17.
- Magner, E.S. (1991). Wigmore confronts Münsterberg: present relevance of a classic debate. *Sydney Law Review*, 13(2), 121-37
- Mart, E.G. (2006). *Getting Started in Forensic Psychology Practice – How to Create a Forensic Specialty in Your Mental Health Practice*. John Wiley and Sons.
- Martire, K.A., Kemp, C.R.I. (2009). The Impact of Eyewitness Expert Evidence and Judicial Instruction on Juror Ability to Evaluate Eyewitness Testimony. *Law and Human Behavior*, 33, 225-236.
- Mollon, P. (é.n.). *Freud és a „téves emlékezés” tünetcsoportja*. Alexandra Kiadó, Pécs.

- Moskowitz, M.J. (1977). Hugo Münsterberg – A Study in the History of Legal Psychology. *American Psychologist*, 32(10), 824-842.
- Münsterberg, H. (1908/1925). *On the witness stand – Essays on psychology and law*. C. Boardman.
- Myers, B. Latter, R., Abdollahi-Arena, M.K. (2006). The Court of Public Opinion: Lay Perceptions of Polygraph Testing. *Law and Human Behavior*, 30, 509-523.
- Ogloff, J.R.P. (2000). Two steps forward and one step backward: the law and psychology movement(s) in the 20th century. *Law and Human Behavior*, 24(4), 457-83.
- Ogloff, J.R.P. (2001). Jingoism, dogmatism and other evils in legal psychology: lessons learned in the 20th century. In: Roesch, R. et al. (eds), *Psychology in the Courts: International Advances in Knowledge*, Routledge, 1-17.
- Phillips, C., Brown, D. (1998). *Entry into the criminal justice system: a survey of police arrests and their outcomes*. London: Home Office.
- Plutarkhosz (Kr.u.I-II.sz./1978). *Párhuzamos életrajzok*. Magyar Helikon, Budapest.
- Ramirez, M.D. (2008). Procedural perceptions and support for the U.S. Supreme Court. *Political Psychology*, 29, 675-698.
- Rawls, J. (1971/1999). *A Theory of Justice*. Harvard University Press, Cambridge.
- Rösler, M., Retz, W., Retz, P., Hengesch, G., Schneider, M., Supprian, T. (2004). Prevalence of attention deficit-hyperactivity disorder and comorbid disorders in young male prison inmates. *European Archives of Psychiatry Clinical Neuroscience*, 254, 365-371.
- Sandel, M.J. (2010/2012). *Mi igazságos... és mi nem?*. Corvina Kiadó, Budapest.
- Schilling, C.M., Walsh, M., Yun, I. (2010). ADHD and criminality: A primer on the genetic, neurobiological, evolutionary, and treatment literature for criminologists. *Journal of Criminal Justice*, doi:10.1016/j.jcrimjus.2010.11.001.
- Sidanius, J., Liu, J.H., Shaw, J.S., Pratto, F. (1994). Social Dominance Orientation, Hierarchy Attenuators and Hierarchy Enhancers: Social Dominance Theory and the Criminal Justice System. *Journal of Applied Social Psychology*, 24(4), 338-366.
- Sidanius, J., Pratto, F. (1999/2005) *A társadalmi dominancia*. Osiris, Budapest.
- Spears, R., Manstead, A.S.R. (1989). The social context of stereotyping and differentiation. *European Journal of Social Psychology*, 19(2), 101-121.
- Stebly, N.K., Dysart, J.E., Wells, G.L. (2011). Seventy-Two Tests of the Sequential Lineup Superiority Effect: A Meta-Analysis and Policy Discussion. *Public Policy and Law*, 17, 99-139.
- Sunshine, J., Tyler, T.R. (2003). The Role of Procedural Justice and Legitimacy in Shaping Public Support for Policing. *Law and Society Review*, 37(3), 513-547.
- Tapp, J.L. (1976). Psychology and the law: an overture. In: M.L. Rosenzweig and L.W. Porter (eds), *Annual Review of Psychology*, Palo Alto: Annual Reviews, 359-404.
- Tarrant, M., Branscombe, N.R., Warner, R.H., Weston D. (2012). Social identity and perceptions of torture: It's moral when we do it. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48, 513-518.
- Tóth I.Gy. (2009). Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékstruktúrájában.
http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/osszefoglalo_kepviselok_091026.pdf, utolsó letöltés ideje: 2012. július 17.
- Traverso, G.B., Verde, A. (2001). Psychology and law at the end of the century. In: Traverso, R., Bagnoli, L. (eds), *Psychology and Law in a Changing World: New Trends in Theory, Research and Practice*, Routledge, 1-15.
- Tyler, T.R. (2006a). Psychological Perspectives on Legitimacy and Legitimation. *Annual Review of Psychology*, 57, 375-400.
- Tyler, T.R. (2006b). *Why People Obey the Law?*. Princeton University Press.

- Vago, S. (2011). *Law and Society*. Prentice Hill.
- Vecchi, G.M., Van Hasselt, V.B., Romano, S.J. (2005). Crisis (hostage) negotiation: current strategies and issues in high-risk conflict resolution. *Aggression and Violent Behavior*, 10, 533-551.
- Wacquant, L. (1999/2001). *A nyomor börtönei – A „zéró tolerancia” világméretű terjedése*. Helikon Kiadó, Budapest.
- Wacquant, L. (2009). *Punishing the poor – The neoliberal government of social insecurity*. Duke University Press.
- Wagstaff, G. (2010). Hypnosis. In: Brown, J. M., Campbell, E.A. (eds.), *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, Cambridge University Press, 668-674.
- Wilson, J.Q., Kelling, G.L. (1982). Broken Windows. *The Atlantic Monthly*, utolsó letöltés ideje: 2012. július 17.
http://www.manhattan-institute.org/pdf/_atlantic_monthly-broken_windows.pdf,
- Young S., Gudjonsson G.H., Wells J., Asherson P., Theobald D., Oliver, B. (2009). Attention deficit hyperactivity disorder and critical incidents in a Scottish prison population. *Personality and Individual Differences*, 46, 265–269.
- Zapf, P.A., Zottoli, T.M., Pirelli, G. (2009). Insanity in the Courtroom: Issues of Criminal Responsibility and Competency to Stand Trial. In: Krauss, D.A., Lieberman, J.D. (eds.), *Psychological Expertise in Court*, Ashgate, 79-102.